

Freek de Jonge. *Neerlands bloed*. De Harmonie

„In welke mythe zit ik gevangen?" vraagt de verteller van Freek de Jonges eerste roman *Neerlands bloed* zich af op blz. 36. Het is een goede vraag, die ook bij de lezer opkomt. Alleen de mythe lijkt een oplossing te kunnen bieden voor de warboel van dromen, verzinsels, leugens en projecties waaruit deze roman bestaat.

De mythe die nog het meest voor de hand ligt is die van koning Oedipus. Freud moet goedkeurend over de schouder hebben meegekeken, toen De Jonge de incestueuze driften van zijn jonge held beschreef. Wouter Pieterse (zoals deze zeer literaire held heet) beleeft zijn eerste „natte droom" immers in bed bij zijn moeder, terwijl zij zich in zijn droom wellustig van haar kleren ontdoet. Aan de andere kant ontbreekt de haat jegens de vader. In de roman is vader Pieterse, een leraar Nederlands die geen orde kan houden, juist een object van liefde en deernis voor zijn zoon. Dood gaat hij wél, maar door zelfmoord. Hoogstens zou je kunnen zeggen dat het Oedipus-verhaal kloppend wordt gemaakt via een omweg. Wouter verkeert een tijdlang in de illusie dat zijn vader is vermoord door de buurjongen, die hij tot zijn „held" heeft gekozen: voor zover hij zich met hem identificeert is hij dus - in de verbeelding - medeschuldig aan de dood van zijn vader.

In de zogeheten psychokritiek is het heel gewoon te werken met dit soort „verschuivingen"; ten slotte kan men dan uit het verhaal, de roman of het gedicht halen wat men er graag in wil zien. Bij *Neerlands bloed* is een dergelijke manier van lezen heel verleidelijk, te meer daar de roman uitdrukkelijk wordt gepresenteerd als een „verhaal", verteld door een niet geheel betrouwbare verteller. Al op een van de eerste bladzijde komen we te weten dat hij een paar jaar in de cel heeft doorgebracht, later blijkt daar ook nog een aantal jaren T.B.R op te zijn gevolgd en in die tijd, zo staat ergens, heeft hij zijn verhaal op alle mogelijke manieren kunnen „uitbouwen, vergroten, verkleinen, romantiseren, verzakelijken, bagatelliseren". De schrijver heeft zich met andere woorden in de geestelijke conditie van zijn verteller een riante vrijbrief verschaft.

Het is goed dat de lezer dat weet, want veel van de ongerijmdheden van het verhaal kunnen er door worden verklaard. Toch zit er, zoals vaker, meer systeem in de waanzin dan men op het eerste gezicht zou zeggen. En dat stelt weer een grens aan de interpreteerlust van de al te gretige criticus.

De roman begint in Hiroshima, waar Wouter is heen gereisd om een oude schuld te delgen. Aan zijn buurman, dokter Havelaar, de pleegvader van Max (zoals men ziet is ook in deze naam de literatuur nadrukkelijk aanwezig), heeft Wouter beloofd tijdens de begrafenis van Hirohito in Hiroshima te demonstreren met een spandoek waarop te lezen staat: „Atoombom = vrede". Aan Mary-Kay, de zwarte Amerikaanse die hij op weg naar Hiroshima ontmoet, vertelt hij vervolgens zijn levensverhaal dat het merendeel van de roman in beslag neemt en waaruit het waarom van deze demonstratie moet duidelijk worden.

Voor dit levensverhaal excuseert De Jonge zich bij monde van zijn hoofdpersoon, wanneer hij in het laatste hoofdstuk zijn verhaal afdoet als „niet meer dan het eeuwig Hollands burgerlijke papa-mama-kindje". Het enige thema van de

Nederlandse kunst is het gezin; zelfs als het over religie gaat, komt men uit bij God de vader, Jezus de zoon en Maria de moeder.

Dat het hier om een excuus gaat is evident, want niemand heeft De Jonge verhindert een boek te schrijven dat niet een gezin tot middelpunt heeft. Of *Neerlands bloed* alléén maar een gezinsgeschiedenis is, lijkt me overigens twijfelachtig. Ook als de religie ter sprake komt, loopt het altijd weer uit op vader, moeder en kind, schrijft De Jonge, maar in deze roman is dat nu juist niet het geval. De religieuze dimensie van het boek wijst eerder in een andere richting; een richting die zelfs een soort oplossing biedt voor de gevangenschap in het gezin of - anders gezegd - in de Oedipus-mythe.

Religie is misschien een groot woord voor datgene waar het in *Neerlands bloed* om draait: dat is namelijk het probleem van de vrijheid. Het wordt heel direct aan de orde gesteld in het middelste hoofdstuk van de roman, dat bestaat uit een parabel, gesitueerd in een Jappenkamp op Java. In dat kamp heeft de commandant een houten zuil laten oprichten met daarin een klein vierkant gat - wie daar doorheen weet te kruipen, zal een vrij man zijn.

Slechts één gevangene lukt dat. Weliswaar moet hij zijn succes met de dood bekopen, maar dat doet aan de vrijheid niets af, want inmiddels is duidelijk geworden wat voor vrijheid de commandant van meet af aan heeft bedoeld: een *absolute* vrijheid, die alleen uit inzicht kan bestaan. De gevangene die door het vierkant is gekropen heeft dat begrepen en zijn laatste woorden luiden: „Een naam is een verkeerd begin dat op den duur tot bloedvergieten leidt". Op zijn graf mag dan ook niet zijn naam komen te staan, maar slechts de vermelding: „Neerlands bloed".

Dit klinkt allemaal nogal cryptisch, maar er is niet zo vreselijk veel inzicht voor nodig om te snappen dat hier het oude *principium individuationis* weer eens onder vuur wordt genomen. In het begin was alles één, daarna viel alles in individuele elementen uit elkaar en veranderde de wereld in een explosief vat vol tegenstellingen. De enige oplossing komt neer op een aanvaarding van die tegenstellingen, niet door ze in een hogere eenheid op te heffen, maar door ze met elkaar te verzoenen in een paradox. En dat is precies wat Wouter op zijn spandoek („Atoombom = vrede") in Hiroshima doet.

Dezelfde kwestie speelt voor hem persoonlijk in de vorm van een hardnekkige schizofrenie: hij voelt zichzelf verdeeld tussen Wouter en zijn alter ego Kees - de naam die zijn held Max Havelaar ooit aan hem heeft gegeven. De tegenstelling lijkt neer te komen op die tussen de idealist en de realist. Het innerlijke gevecht tussen beiden houdt hem in een verlamme greep, totdat hij zich realiseert dat hij zowel Wouter als Kees is. Uit de parabel was al gebleken dat vrijheid neerkwam op „niet hoeven kiezen", wat in het geval van Wouter en Kees hetzelfde blijkt te zijn als „zelfkennis", de andere definitie van vrijheid („weten wie je bent") die aan het slot van de roman wordt gegeven.

Uit zijn autobiografische novelle *Zaansch Veem* (1987) weten we dat Freek de Jonge de zoon is van een dominee; uit zijn theatervoorstellingen weten we dat de vaderlijke erfenis niet op onvruchtbare bodem is gevallen. En dat blijkt ook uit deze roman, waarin na enig zoeken een min of meer coherente boodschap te ontdekken valt. Hoe nuttig het is die boodschap ter harte te nemen, wordt onderstreept doordat

het inzicht dat Wouter en Kees ten slotte bereiken, samenvalt met de oplossing van het seksuele probleem (dwangmatige onanie) waarmee zij de hele roman door te kampen hebben gehad.

Wat nu precies de connectie is tussen de seksuele frustraties en de boodschap van de roman, is minder duidelijk. Maar dat er een verband is, wordt voldoende gesuggereerd doordat de vrijheid zo expliciet is vastgeknoopt aan het kruipen door een gat, wat ook bij lezers zonder freudiaanse afwijking ongetwijfeld de gewenste associatie zal oproepen. De dubbelzinnigheid van dit symbool (dat ook nog in allerlei andere vormen terugkeert) is typerend voor deze roman, waarin De Jonge zijn uiterste best heeft gedaan de zaken zo gecompliceerd mogelijk te maken. Complexiteit is immers, zoals Wouter van zijn vader (een groot Achterberg-fan) verneemt, een bij uitstek dichterlijke eigenschap. De waanzin, die bij Achterberg evenmin ontbrak, doet vervolgens de rest.

Het resultaat is een uiterst merkwaardig, om niet te zeggen bizar boek, waarvan je geneigd bent te zeggen: hoe krijgt iemand het bij elkaar gefantaseerd. Het zit vol groteske passages, afgewisseld met minder enerverende realistische gedeelten, iets te veel dromen en een misschien wat al te nadrukkelijke en weinig diepzinnige symboliek. Maar er valt ook heel wat te lachen om deze Wouter Pieterse, die zich als een gefrustreerde stuntel via flauwvallen en bloedneuzen een weg boort naar zijn oplossing van het wereldraadsel.

Vergeleken met de brave jeugdherinneringen in *Zaansch Veem* is deze roman een hele verbetering; hij bevat tenminste het nodige van de absurde en grimmige humor die de kracht uitmaakt van De Jonges theatershows. Helaas ontbreken op papier de stem en de mimiek, waarvan het gemis niet overal door een dwingende stijl wordt goedge maakt. Misschien had ik de honderdvijfenzeventig gulden er daarom toch maar voor over moeten hebben, twee weken geleden, toen de driehonderd bladzijden van *Neerlands bloed* ten overstaan van een kleine schare gelukkigen door de schrijver werden voorgelezen.

(*de Volkskrant*, 31-5-1991)